

SILVANA VRANIĆ

Odsjek za kroatistiku

Filozofski fakultet u Rijeci

Trg Ivana Klobučarića 1, HR-51000 Rijeka

silvana.vranic@ri.t-com.hr

OBRADBA GLAGOLA U SAMOSTALNIM RJEČNICIMA ČAKAVSKIH GOVORA OBJAVLJENIM U 21. ST.

U članku se prikazuju načini obradbe glagola u samostalnim rječnicima čakavskih govora objavljenim u 21. st., u kojima se očekuje veća leksikografska doradenost u odnosu na ranije publicirane. Uspoređuju se potvrđeni leksiografski pristupi i predlaže detaljnije predstavljanje glagolskih oblika, što je posebice važno u rječnika kojima ne prethodi gramatički opis.

U ovome se prilogu prikazuju načini obradbe glagola u samostalnim rječnicima čakavskih izvornih govora¹ objavljenim u ovome stoljeću. Uzeti su u obzir i takvi uz koje stoje neke kraće rasprave o pojedinome mjesnom govoru, iz kojih nije moguće iščitati dovoljno podataka o glagolima, pa se njihov podrobniji prikaz očekuje u rječniku. Usto, rječnici u tim knjigama nisu samo ilustrativni već su, sudeći prema velikomu broju zastupljenih stranica, evidentno bili primarnim ciljem. Takvi su *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice* Franje Mohorovičića (s 3 stranice osvrta na značajke govora Rukavca i 380 stranica rječnika), *Čakavski govor grada Paga* Nikole Kustića (uz šezdesetak stranica rasprave o govoru grada Paga, preko 300 je stranica rječnika), *Rječnik rivanjskog govora* Ladislava Radulića (s kratkom uvodnom raspravom o govoru na 18 stranica i preko 300 stranica rječnika), Oštrićev *Rječnik kolanjskoga govora* (s 12 stranica dijalektoloških napomena o kolanjskome govoru i 616 stranica rječnika), ili *Prvi čakavski rječnik* Branka Turčića, koji je u istoj knjizi s njegovim literarnim tekstovima *Sedmoškojani*. Ti su rječnici, kao i oni bez ikakvih napomena o govoru (Maričićev *Rječnik govora mjesta Kukljica*, u kojemu autor jedino upozorava na zatvoreno *a*, neu-

¹ Tako ih je, pišući o rječnicima čakavskih mjesnih idioma objavljenim u 20. st., nazvala Sanja Vulić (1993:383 i 1994:185).

tralizaciju *č* i *ć* i akcenatske znakove, *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog* braće Sokolić-Kozarić, *Crikvenički besedar* Đurđice Ivančić-Dusper), uglavnom ili barem djelomice kontrastivni u odnosu na standard. Autori, naime, izbjegavaju natuknice koje bi bile podudarne s prijevodnim ekvivalentima na standardnom jeziku,² posebice ako nisu različita fonološkoga sastava, a često se zanemaruju prozodijske razlike, i po toj su značajci nedostatni jer su istojezičnici (Moguš 1985:332). Podrobno će, stoga, biti predstavljeni rječnici kojima među samostalnim rječnicima objavljenim u ovom stoljeću nije cilj biti diferencijalnim, najtemeljitiije su obrađeni i nude smjernice za valjan pristup obradbi glagola u rječničkim knjigama, što ne znači i da reprezentiraju bitne odrednice nabrojenih rječnika izvornih čakavskih govora.

Riječ je u prvom redu o *Senjskom rječniku* Milana Moguša iz 2002., što se smije klasificirati kao samostalan rječnik (rasprava je o senjskome govoru s popratnim rječnikom napisana 60-ih god. 20. st.), i *Ričniku gacke čakavštine konpoljski divan* Milana Kranjčevića iz 2004. Ostali će nabrojeni samostalni rječnici u ovom radu biti uspoređeni s tima rječnicima.

U obama su rječnicima glagolske natuknice zapisane u kanonskom obliku, u infinitivu, a čakavska se natuknica tumači prijevodnim standardnim ekvivalentom: **dopàst se** (1^{jd} dopàdnen se) *gl* dopasti se, svidjeti se (SR, 23),³ **lāgodit se** *nesvrš* [lāgodin se, lāgodidu se, *prid. rad.* lāgodil] umiljavati se

² *Razlikovni dijalektalni rječnik* govora Unija Margite Nikolić također je takva tipa, ali on bi se već mogao pridružiti nesamostalnim rječnicima jer sa svojih osamdesetak stranica stoji uz dvadesetak stranica opširnu raspravu o tom govoru i zapise o običajima, a i naslov objedinjuje sve tekstove osnovnom porukom (*Unije kuželj vaf sarcu*). I autorima je ostalih rječnika cilj bio zapisati »samo manje poznate riječi« (Maričić 2000:6); iznimno ih i diferencirati u odnosu na susjedne govore (Mohorovićić 2001:8); odnosno isključiti »riječi koje se bez promjene koriste i u ostalim govorima« (Ivančić-Dusper 2003:8); obuhvatiti niz »pretežito starijih i neobičnijih riječi« koje bi imale »čitateljima biti i zanimljivije u usporedbi s riječima hrvatskoga standardnog književnog jezika« (Turčić 2002:127); popisati i opisati »uglavnom riječi koje se po izgovoru ili značenju razlikuju od riječi u standardnom hrvatskom jeziku« (Kustić 2002:107); unijeti riječi koje »u njihovom osnovnom obliku ili značenju ne pripadaju standardnome hrvatskom jeziku (...) ili u promijenjenom (sklanjanom ili sprezanom) obliku mijenjaju korijen drukčije nego u standardnom jeziku«, a ne one »koje se osnovnim oblikom (u N jd. ili infinitivu) ne razlikuju od iste riječi u standardnom govoru osim po morfološkom nastavku ili naglasku«, ali prikazati ih u egzemplifikacijama (Sokolić-Kozarić 2003:6); uključiti u prvom redu riječi koje su se govorele »prije dvadesetak ili trideset godina kad se je još mogao čuti (moj) izvorni materinski govor« (Radulić 2002:11) ili zabilježiti »stare riječi, način razmišljanja, vjerovanja, običaja, rada, gušta i patnji« (Oštarić 2005:5). Budući da pojedine riječi mogu biti nepodudarne značenjem ili mogu imati značenje koje u standardnom jeziku nemaju, riječ je o metodološkoj pogrešci pri određivanju korpusa. Naravno, ni jedan rječnik nije konačan, pa bi bilo neutemeljeno, posebice od autora kojima jezik nije struka, očekivati potpun popis u tom smislu.

³ Kraticom SR bit će označeni primjeri iz *Senjskoga rječnika*, a kraticom KD primjeri iz *Ričnika gacke čakavštine konpoljski divan*. Brojka uz kraticu broj je stranice rječnika na kojoj je primjer zapisan.

(KD, 364) ili definicijom: **brěncat** *gl* udarati klatnom o zvono (SR, 10), **kvřljit** *nesvrš.* [kvřljlin, kvřljidu, *prid. rad.* kvřljil, kvřljila, kvřljilo] glasanjem upozoravati na opasnost (o kokošima) (KD, 361).⁴

Senjski rječnik samo iznimno ne sadrži oblik 1. l. jd. prez., a *Ričnik gacke čakavščine* uz taj lik, potvrđuju to i nabrojani primjeri, donosi i 3. l. mn. zbog ujednačavanja oblika toga lica glagola različitih razreda na dočetno *-u*.⁵ Kada glagol nema infinitiva, autori bilježe jukstaponirani oblik u natuknici, npr. ***gresti** (SR, 36; KD, 195). Uz taj glagol Milan Moguš napominje da postoje samo prezentski oblici, ili kraj drugih glagola, primjerice ***hodit** (39), da glagol ima samo imperativne oblike, a Milan Kranjčević naglašava da glagol nema prezentske likove: ***odit** [nema prezenta, imper. òdi, òte], hoditi, ići (535).⁶ Ako je u uporabi jedino oblik za određeno lice, u *Senjskome rječniku* on je glava članka: **gřljta** samo 3. os. prez. vrijedi (34), no u *Ričniku gacke čakavščine* kada glagol nema 1. l. prez., metodološki je pogrešno unesen i taj oblik umjesto 3. l. jd.: **křšit** *nesvrš.* [křšin, křšidu] kišiti, padati (304).

Senjski je rječnik bez oznake vida, ali glagoli različita vida ulaze u nove natuknice: **akužat** i **akuževāt** (1), dok u *Ričniku gacke čakavščine* stoji oznaka *svrš.* ili *nesvrš.*, a značenje se nudi kod svršenih likova, na koje se nesvršeni upućuju: **pretřcat** *nesvrš.* [pretřčen, pretřcedu, *prid. rad.* pretřcal] *usp.* **prětec** (740). Drukčije je kada je glagol nesvršenoga vida jedini: **pretvārat se** *nesvrš.* [pretvāran se, pretvāradu se, *prid. rad.* pretvāral] pretvarati se, prikazivati se

⁴ Jednako je u ostalim nabrojenim rječnicima. Autori uglavnom ostaju na razini najjednostavnijoj za leksikografe: zapisan je kanonski oblik glagola i prijevodni ekvivalent, ali ne i morfološke kategorije (među spomenutim rječnicima najslabije su obrađeni dobrinjski rječnik i crkvenički rječnik, u kojima zasebne natuknice čine različiti oblici istih glagola i kada su njihovi infinitivi u uporabi, dok ostali unose barem neke morfološke odrednice). U svim tim rječnicima prijevodni ekvivalenti glagolske natuknice u definiciji često čine sinonimski niz. Nerijetko autori donose opisne ekvivalente i kada postoji prijevodni ekvivalent. Ponekad su zastupljene djelomične leksikografske definicije (»leksikografskim definicijama koje egzemplificiraju natuknice« Sanja Vulić naziva definicije zapisane na mjesnom govoru, *usp.* 1993:386), primjerice **čiverāt** — nositi udvoje na *čiverah* (Turčić 2002:146). Autor rivanjskoga rječnika uz natuknicu kojoj je prijevodni ekvivalent izrazom (premda ne mora biti i prozodijski identičan) i sadržajem podudaran bilježi oznaku *i. z.*

⁵ Među ostalim rječnicima koji unose koju od morfoloških odrednica kukljički nedosljednim načinom bilježenja ponekad donosi oblik 2. l. jd. prez., rukavački samo iznimno oblik 1. l. jd. prezenta, većinom kada je riječ o glagolima supletivnih osnova, rivanjski i kolanjski ostaju na kanonskom obliku (premda se u egzemplifikacijama nađe i drugih oblika osim infinitiva), paški unosi sustavno 1. l. jd. prez., a uglavnom i 2. l. jd. imperativa, dok su u novljanski rječnik takvi oblici uključeni nedosljedno.

⁶ U ostalim je rječnicima različito: u rivanjskom su rječniku, primjerice, oblici glagola sa supletivnim osnovama ponekad zabilježeni pod natuknicom kanonskoga oblika, a drugi put pojedini oblik stoji kao zasebna natuknica (npr. imperativ glagola *isti* 'jesti' autor piše i pod tu natuknicu i kao novu natuknicu *ij*), a u paškom su i u novljanskom rječniku takvi oblici pod natuknicom kanonskoga lika.

drugačijim, biti neiskren (741).⁷

Prelaznost je glagola naznačena zamjenicom *koga* u ekvivalentu ili u definiciji: **inšēnpijāt** (1^{id} inšēnpijān) *gl* izluditi (*koga*) (SR, 41), **drāpnut** *svrš.* [drāpnen, drāpnedu, *prid. rad.* drāpnul] kazniti *koga* novčanom kaznom (KD, 134).⁸

U *Senjskome su rječniku* nepovratni i povratni glagoli u istoj natuknici (**čūvāt se** uz **čūvāt**, 17), a povratni su samostalne natuknice ako su jedini u funkciji, kada nepovratni glagol nije zabilježen: **crljenīt se** (1^{id} crljenīn se) *gl* crvenjeti se (14), **isprūžīt se** (1^{id} isprūžin se) *gl* ispružiti se (43), ali i kada ne postoji zajednička sastojnica tih dvaju oblika: **dopāst** (1^{id} dopāden) *gl* dopasti, zapasti (23); **dopāst se** (1^{id} dopāden se) *gl* dopasti se, svidjeti se (23). U *Ričniku gacke čakavščine*, pak, povratni glagoli uvijek čine posebnu natuknicu: **aperīrat** *svrš.* i *nesvrš.* [aperīran, aperīradu, *prid. rad.* aperirāl, aperirāla, aperirālo, *prid. trp.* aperīran] (7), **aperīrat se** *svrš.* i *nesvrš.* [aperīran se, aperīradu se] (7).⁹

Glagolska je imenica u obama rječnicima nova natuknica i uz nju dolazi nova egzemplifikacija: **kršćēnje** s krštenje; v. krst (SR, 61), **čēšljanje** *s/đ gl. im.* od **čēšljat** (KD, 83).¹⁰

Dok *Senjski rječnik* nema izdvojen glagolski pridjevi radni i glagolski pridjev trpni (autor ih uglavnom donosi u egzemplifikacijama, npr. **prekīnut** *gl* prekinuti *Grānā je prekīnuta.*; i **prekīnit** *Gardēlac je prekīnil krīlcē.*, 116),

⁷ Kukljički rječnik i novljanski rječnik donose oznaku vida, ali dvovidni su glagoli u kukljičkom, za razliku od novljanskoga rječnika, zapisani bez oznake obaju vidova; rukavački uključuje oznaku vida, često s uputnicom na svršene parnjake (ponekad su pod istom natuknicom i svršeni oblici tvoreni perfektivizacijom i njihovi vidski parnjaci, drugi put je pod jednom natuknicom samo lik jednoga vida); autor rivanjskoga rječnika i autor kolanjskoga rječnika oznaku vida dosljedno pišu uz infinitiv; autor paškoga rječnika glagole svršenoga vida i nesvršenoga vida izdvaja u zasebne natuknice, a ponekad upućuje kod nesvršenoga lika na svršeni lik (jednako je u dijelu primjera i u novljanskom); u dobrinjskom i u crikveničkom rječniku nije zapisana oznaka vida, ali kada su unesena oba lika, uglavnom pripadaju zasebnim natuknicama.

⁸ U svim se ostalim u ovom radu nabrojenim rječnicima prelaznost može iščitati iz dijele egzemplifikacija, a iznimkom je paški rječnik u kojem je pristup prelaznim glagolima jednak onome u senjskom i u kompoljskom rječniku.

⁹ U kukljičkom rječniku povratnost je zabilježena samo u dijelu natuknica u kojima bi trebala biti, a u nekima je naznačena jedino u egzemplifikacijama; u rukavačkom je rječniku autor težio izdvajanju povratnih glagola u zasebne natuknice kada nemaju zajedničku sastojnicu; rivanjski kao posebnu natuknicu ima povratni glagol, a zamjenica *se* je, kao u paškom, u dobrinjskom, u novljanskom, u crikveničkom i u kolanjskom rječniku, u zagradi kada glagol može biti i povratan i nepovratan.

¹⁰ U kukljičkom rječniku formiranje leksičkih gnijezda nije usklađeno, pa je glagolska imenica, kao i u paškom, podnatuknica, a u rukavačkom, rivanjskom, dobrinjskom, novljanskom, crikveničkom i u kolanjskom rječniku čini novu natuknicu. U svima su rječnicima zabilježene samo neke glagolske imenice. Dobrinjski rječnik sadrži niz glagolskih imenica upravo zbog specifične tvorbe (*mihirani* 'nadimanje, nadizanje', *zihani* 'zijevanje', *zibijani* 'izbijanje' itd.).

u *Ričniku gacke čakavščine* Milan Kranjčević piše jd. m. r. obaju glagolskih pridjeva (za glagolski pridjev trpni N jd. m. r.), a postoje li fonološke razlike (uključujući i prozodijske), onda i oblike preostalih dvaju rodova.¹¹

U obama se rječnicima uz homonime bilježi superskript: **fălit**¹ (1^{jd} fălin) *gl* nedostajati; **fălit**² (1^{jd} fălin) *gl* pogriješiti (SR, 29), **üşit**¹ *svr.* [üşijen, ũšijedu, *prid. rad.* ũšil] 1. šivanjem što pričvrstiti, 2. šivanjem suziti; **üşit**² *svr.* [üşin, ũšidu, *prid. rad.* ũšil] mariti za što (KD, 1055). U *Ričniku gacke čakavščine* jednako je i kada je riječ o homoformima, dakle različitim riječima koje imaju jedan ili više zajedničkih likova (Simeon 1969:485): **brăt**¹ *m.f.d* brat; **brăt**² *nesvrš.* [berên, berêdu, *pri. rad.* brâl, brâla, brâlo] 1. sakupljati plodove, trgati pojedine komade i sl. 2. **pren.** jesti, zobati, dok u *Senjskome rječniku* takvi primjeri čine različite natuknice: **brăt** *m* brat; **brăt** (1^{jd} berên) *gl* brati.¹²

Višeznačne se riječi donose pod istom natuknicom **dobīt** (1^{jd} dōbijen) *gl* 1. dobiti 2. postići (SR, 22), **kūpat se** *nesvrš.* [kūpljen se i kūpan se,¹³ kūpljedu se i kūpadu se] 1. prati se 2. plivati (KD, 355).¹⁴ Sinonime, naprotiv, Milan Moguš donosi uglavnom pod istom natuknicom: **fumăt** (1^{jd} fumân) pušiti (o cigaret); i **pūšit**, pa i kada su samo fonološke inačice u pitanju: **brīnut se** *gl* brinuti se; i **brīnit se**; ali i s uputnicom v. škrbit se (SR, 10). Milan Kranjčević prave sinonime većinom piše kao nove natuknice bez oznake v.: **kaštīgat**

¹¹ V. primjerice primjer **kvŕljit**, **aperīrat** ili, s druge strane, **drăpnut**. U kukljičkom rječniku autor oblike glagolskoga pridjeva radnoga piše samo u dijelu glagolskih natuknica, pa često i bez jasna razloga navodi jedino oblike za m. i ž. r.; autori rukavačkoga rječnika i rivanjskoga rječnika ne izdvajaju glagolske pridjeve, već se oni mogu iščitati iz dijela egzemplifikacija; u paški su rječnik nedosljedno uključeni glagolski prilog sadašnji te glagolski pridjev radni (zbog različita naglasaka i fonemskoga sastava autor ispravno bilježi i oblik m. r. i ž. r.) i trpni (N jd. m. i ž. r.), a autori novljanskoga rječnika unose glagolski pridjev radni m. r. obaju brojeva i nedosljedno N jd. m. r. glagolskoga pridjeva trpnoga. U kolanjskom rječniku nisu ispisani glagolski pridjevi radni, ali se glagolski pridjevi trpni donose kao nove natuknice s oznakom *pridj.*

¹² Homoformi koji pripadaju drugim vrstama riječi različito su uneseni: glave članaka pojedinih primjera nose tu oznaku, a dio je bez oznake: **alêšo**¹ *s* kuhano jelo, osobito riba (SR, 1); **alêšo**² *pril* kuhano (SR, 1), ali **blīzu** *pril* (SR, 8); **blīzu** *prij* blizu (SR, 8), **blīzo**¹ *prij*. 1. izriče mali razmak u prostoru, u blizini 2. izriče vremensku blizinu čega; **blīzo**² *pril.* [*komp* blīže] 1. blizu, na maloj udaljenosti, na malom razmaku, u blizini 2. skoro, gotovo (KD, 34), **blăgo**¹ *pril.* [*komp* blăže] blago, na blag način; **blăgo**² *s.f.d* 1. marva 2. velika vrijednost u zlatu i novcu (KD, 32). Među ostalim nabrojenim samostalnim rječnicima izvornih čakavskih govora u kukljičkom rječniku, primjerice, homoformi nisu odvojeni; u rivanjskom se rječniku homonimi i homografi uglavnom nižu zasebno, a redosljed je ovisan o frekventnosti pojedinoga lika; u paškom rječniku homoformi pripadaju različitim natuknicama i zabilježeni su bez superskripta; dok se u novljanskom rječniku homonimi donose sa superskriptom, a homoformi su zasebne natuknice. *Crikvenički besedar* i *Rječnik kolanjskoga govora* homonime imaju u istoj natuknici.

¹³ U ovom je primjeru ujedno riječ i o abundantnim oblicima (Simeon 1969:7), koji se i u ranijim rječnicima izvornih čakavskih govora bilježe unutar zajedničkoga leksičkoga članka (Vulić 1995:383).

¹⁴ Jednako je u pravilu i u drugim samostalnim rječnicima nabrojenim u ovom radu.

nesvrš. [kaštigān, kaštigādu, *prid. rad.* kaštigal, *prid. trp.* kaštigan] kazniti koga (KD, 297); **kažnjāvat** *nesvrš.* [kažnjāvan, kažnjāvadu, *prid. rad.* kažnjavāl, kažnjavāla, kažnjavālo, *prid. trp.* kažnjāvan] usp. **kāznit** (KD, 298), a ponekad upućuje na inačice: **betonīrat** *nesvrš.* [betonīran, betonīradu, *prid. rad.* betonirāl, betonirāla, betonirālo, *prid. trp.* betonīran] usp. **petunīrat** (KD, 26); **betunīrat** *nesvrš.* [betunīran, betunīradu, *prid. rad.* betunirāl, betunirāla, betunirālo, *prid. trp.* betunīran] usp. **petunīrat** (KD, 26).¹⁵

Glagole nastale prefiksalsnom i sufiksalsnom tvorbom oba autora uključuju kao nove natuknice. Često je opis značenja u takvih primjera drugačiji od očekivanoga ili poznatoga i potvrđuje ispravnost odabranoga metodološkoga pristupa: **podobūc se** (1^{id} podobučēn se) *gl* obući debelo rublje (SR, 107), **povāljat se** *svrš.* [povāljan se, povāljadu se] zadovoljiti se valjajući se (KD, 696).¹⁶

Sintagmatske izraze oba rječnika donose u tijelu članka temeljne riječi i uz njih egzemplifikaciju. Kada je temeljna riječ glagol, frazem je pod istom natuknicom, primjerice **dāt** (1^{id} dān) *gl* dati; i frazem **ne dāt Bōgu sōli** biti veoma škrt (SR, 19), **dāt** *svrš.* [dān, dādu, *prid. rad.* dāl, dāla, dālo, *prid. trp.* dān], npr. **dāt svōje** — istrošiti se, pohabati se (KD, 102).¹⁷

Sve su natuknice, dijelovi gramatičkoga opisa u tijelu članka i egzemplifikacije u obama rječnicima akcentuirani, pa je izbjegnuta nejasnoća u homografa: **sedīt** ‘sjedjeti’ i **sēdīt** ‘sjedjeti’ (SR, 132), **dēkat** ‘padati s visine’ i **dēkat** ‘1. nositi što teško 2. teško raditi’ (KD, 104).¹⁸

¹⁵ U kukljičkom rječniku i u paškom rječniku inačice su zapisane pod istom natuknicom (u većini primjera tako je i u novljanskom rječniku), a autori u dijelu natuknica donose uputnicu na sinonime. U rukavačkom se rječniku također nalaze primjeri s uputnicom na sinonim. Pritom autor ponekad bilježi i etimološku odrednicu (jednako čine i autori paškoga, i novljanskoga rječnika dosljednije, koji za dio primjera uključuju i normativnu odrednicu), a iznimno upozorava i na vremensku raslojenost pojedinih leksema. U rivanjskom se rječniku na sinonime upućuje oznakom *v.* na mjesto u abecednom redu. Ostali rječnici ne upućuju na sinonime.

¹⁶ Taj je glagol nastao prefiksacijom od **vāljat se** ‘kotrljati se, prevrtati se’ (KD, 1068). Prema opisu u Anićevu *Rječniku hrvatskoga jezika* prefiks *po-* mijenja značenje glagola **valjati** u ‘malo valjati’ (str. 737). Jednako prefiksalne tvorenice uključuju i drugi autori nabrojanih samostalnih rječnika izvornih čakavskih govora (premda za niz glagola nisu zabilježeni postojeći oblici nastali prefiksacijom): kukljičkoga, rukavačkoga, paškoga, novljanskoga, crikveničkoga i kolanjskoga, a autor rivanjskoga rječnika ponekad donosi prefiksalne glagole unutar opisa natuknice kanonskoga oblika neprefiksalnoga glagola.

¹⁷ Jednako je u ostalim rječnicima: u kukljičkom, rukavačkom, rivanjskom, paškom, u novljanskom i u kolanjskom rječniku sintagmatski su izrazi česti unutar egzemplifikacija. U crikveničkom rječniku, pak, predstavljaju nove natuknice.

¹⁸ Nedostatak je kukljičkoga, rukavačkoga, dobrinjskoga (u kojemu se, usto, u znatno rjeđim egzemplifikacijama glagolskih natuknica nalaze i druge vrste riječi istoga korijena namjesto glagolskoga lika), crikveničkoga i kolanjskoga rječnika što imaju akcentuiran samo kanonski oblik, a vrijednost je rivanjskoga, paškoga i novljanskoga rječnika upravo u akcentuiranim

Prije no što se pokušaju odrediti bitna polazišta obradbe glagola u rječnicima izvornih čakavskih govora,¹⁹ valja istaknuti da se u leksikografskome opisu glagola gradi pristupa kao morfološkomu i akcenatskomu fenomenu, kao i da opterećenost rječničkoga članka podacima i doseg opisa glagola u rječnicima²⁰ u prvom redu ovise o koncepciji rječničke knjige.

Ako samomu tekstu rječnika prethodi studija, što nije slučaj sa samostalnim rječnicima (premda među nabrojenim *Senjski rječnik* ima ranije objavljenu raspravu koja zahvaća i morfologiju glagola, dok se autori drugih rječnika samo osvrću na postojeće oblike, ne nudeći dostatne podatke za zaključke o morfologiji i akcenatskim tipovima glagola), broj podataka u natuknici može biti manji. Tako se, ako su u studiji navedeni tipovi morfema i načini tvorbe glagolskih oblika ovjerenih u određenome mjesnom govoru, u rječničkom članku ne mora nužno navoditi oblik 3. l. mn. prezenta koji je inače važan s obzirom na različitost morfema, već samo pripadnost pojedinomu tipu konjugacije. Kada su, pak, ispisani akcenatski tipovi, uz glagol je u natuknici nužno tek označiti pripadnost tipu. U tako je idealno sređenu rječniku uz glagol koji je obvezatno u infinitivu²¹ i / ili u prezentu 1. l. jd. (*nisan, gren, neću* i dr.) dostatno tek ispisati osnove: prezentsku (ili supletivne prezentske osnove), imperativnu, participijelnu te aoristnu i / ili imperfektnu kada postoje u sustavu. Sve osnove moraju biti naglašene, a u egzemplifikaciji zapisani svi oblici svake od osnova.

Kada rječniku ne prethodi sustavan dijalekatni opis na početku rječničke knjige, navođenje je samo osnova nedostatno jer nema informacija o gramatičkim morfemima i o naglasku pojedinih oblika. U tom slučaju valja odrediti diskriminantne i reprezentativne jezične značajke i njih popisati. Tip značajki koje su obvezatne u tijelu članka uvelike ovisi o tipu govora i njegovoj pripadnosti nadređenomu lingvističkomu sustavu. Nerepresentativne i nerazlikovne jezične značajke nije potrebno popisati jer su jednake u svim ili u većini sustava. Tako su u morfologiji nerepresentativni svi oblici imperativa te 2. i 3. l. jd. i 1. i 2. l. mn. prezenta jer su oblikom jednaki u gotovo svim čakavskim go-

i opširnim egzemplifikacijama iz kojih se mogu iščitati i oblici nezapisani u gramatičkome opisu natuknica.

¹⁹ Zahvaljujem Sanji Zubčić, jednoj od autorica (druga je Iva Lukežić) još neobjavljena rječnika grobničkoga govora, na podijeljenu iskustvu izradbe natukničkoga članka.

²⁰ U dosadašnjim je rječničkim knjigama čakavskih govora, uključujući i nesamostalne, natuknica formirana i u ovisnosti od tipa istraživanja: dio autora unosi sve potvrđene oblike, a dio samo metodološki relevantne.

²¹ U dosadašnjim je rječničkim knjigama čakavskih govora, pa i u nesamostalnim, različito postupano i pri uvrštavanju glagola bez infinitiva. Primjerice H. P. Houtzagers i Janneke Kalsbeek pišu korijen glagola i u toj natuknici sve glagole nastale prefiksalsnom tvorbom.

vorima (sjeverozapadnim, središnjim i jugoistočnim).²² Za razliku od njih, 1. l. jd. i 3. l. mn. prezenta u čakavskim govorima su različiti oblikom, pa ih valja navesti. Isto se odnosi i na govore s uščuvanim aoristom i imperfektom. Budući da su ta dva oblika danas u čakavskim govorima rijetka i ne zahvaćaju sve glagole jednako, moguće je u rječniku popisati sve ovjerene oblike. U glagolskih pridjeva radnih treba obvezatno ispisati oblik m. r. jd. s obzirom na raznolikost dočetak (-l, -a, -ø, -y / -v, u južnim govorima u kontaktu sa štokavskima i -o). Oblici ž. i s. r. s dočelnim -a, -o te množinski oblici s -e i najčešće -a za s. r. nisu razlikovni, pa ih nije nužno navesti osim kada je naglasak različit. U sustavima, pak, u kojima je u množini bez obzira na rod ovjereno -i,²³ ili u onima u kojima je množina s. r. oblikom jednaka množini ž. r. (u tipu *pale su vrata*), valja to obvezatno naznačiti. Glagolski pridjev trpni zbog svojih morfoloških posebnosti treba donijeti u zasebnoj natuknici i u tijelu članka pratiti metodologiju predstavljanja pridjeva. Glagolski prilog sadašnji bio bi nova natuknica kada je popridjevljen, a kada mu se ne mogu odrediti padežni oblici ili sintaktička uloga predikata, preoblika nije završena, i ne zahtijeva uvrštenje nove natuknice (npr. *pivajuć*).

Homonime valja razlikovati od višeznačnih riječi, pa bi i svaki homonim trebao imati novi natuknicu, ali i »svaka riječ koja pripada drugom leksičko-gramatičkom razredu« (Tafra 1994:111) treba imati svoju natuknicu. Obrojčavanje bi valjalo rabiti samo kada je riječ o homonimskom odnosu.

Promjene gramatičke kategorije ne traže novu natuknicu.

Leksičke jedinice veće od riječi možda bi bilo najuputnije uključiti u tijelo članka svakoga pojedinoga člana (premda je, kao što zaključuje većina leksikografa,²⁴ ponekad teško odrediti kada je riječ o leksikalizaciji a kada o sintagmatizaciji) ili one sastavljene od različitih vrsta riječi uključiti u natuknicu prvoga glagola ako nema imenice ili pridjeva. Hoće li, primjerice, frazemi s glagolskom sastavnicom biti na kraju članka ili uključeni abecednim redom natuknica, u oba slučaja može biti osporavano, ali kada se autor odluči prikloniti jednomu postupku, važno je primijeniti ga u cijelome rječniku.²⁵

Cilj je, pak, popisa akcentiranih oblika u rječničkoj natuknici učiniti razvidnom pripadnost akcenatskomu tipu. Zbog monolitnosti je mjesta naglasaka u trima oblicima imperativa dostatno navesti samo jedan od oblika iz koje-

²² No ne i nužno, primjerice na sjeverozapadu čakavskoga narječja u dijelu je rubnih govora u nastavku 2. l. mn. dočetno -ste.

²³ Tako je, primjerice, u omišaljskom i dobrinjskom (a sudeći prema ovjerama dijelom i u vrbenskom) govoru arhaično-konzervativnoga modela autohtonoga starinačkoga krčkoga mikrosustava (Lukežić – Turk 1998:175-178).

²⁴ Usp. primjerice Tafra 1994:116.

²⁵ Usp. Tafra 1994:116.

ga se mogu iščitati podatci o naglasku ostalih dvaju oblika. U prezentu je situacija složenija. Obvezatan je oblik 1. l. jd., osobito onih s naglaskom na nastavku zbog više razloga: iz toga je oblika vidljivo obilježuje li pojedini govor duljenje u slogu zatvorenu sonantom ili ne, potvrđuje li se u nekome mjesnom govoru zavinuti naglasak u finalnom slogu i dr. Radi određivanja pripadnosti akcenatskomu tipu, uz oblik je 1. l. jd. potrebno dodati još jedan jedninski oblik. Isto je bitno i radi utvrđivanja (ne)očuvanosti zanaglasnih duljina, naravno, samo u glagola sa stalnim mjestom naglaska na osnovi i samo na onim nastavcima na kojima se očekuje. Da bi se potvrdilo ima li prezentska promjena stalno mjesto naglaska na osnovi ili na nastavku, dobro je navesti jedan od množinskih oblika. U množinskoj je paradigmi obvezatan oblik 3. l. mn. zbog različitih akcenatskih ostvaraja u različitim mjesnim govorima, što djelomično ovisi i o tipu nastavka. U glagola koji imaju naglasak na nastavku nužno je zabilježiti jedan od dva oblika: 1. ili 2. l. mn., jer se čakavski, osobito sjeverozapadni čakavski govori, razlikuju mjestom naglaska na nastavku (na prvome ili na drugome nastavačnome vokalu) u tim dvama oblicima.²⁶ Zbog složenosti je i različitosti akcenatske tipologije potrebno uključiti sve jedninske oblike glagolskoga pridjeva radnoga te množine m. r. ili ostale oblike koji su morfološki bitni. Nužnost se naglašavanja svih nabrojanih oblika, naravno, podrazumijeva.

Sudeći prema nedostacima u dosadašnjim rječnicima izvornih čakavskih govora, ključno je u pristupu obradbi glagola da podatci koji se donose u glagolskoj natuknici budu reprezentativni i razlikovni, a time i funkcionalni. S druge strane, navođenje oblika koji su najvećma jednaki u svim ili u većini čakavskih sustava može se zaobići. Zato se brojnost unesenih podataka može razlikovati od rječnika do rječnika. Ovakvu se, pak, pristupu može prigovoriti da je primarno razlikovan, no valja uzeti u obzir da je riječ o istojezičnim (Moguš 1985:332),²⁷ ali dijalekatnim rječnicima. Jednako tako, i u dijelu je nedijalekatnih rječnika prihvaćeno načelo da se prikazuju odstupanja od nekoga gramatičkoga tipa.²⁸ Usto, svakako bi valjalo unaprijed zacrtati nazivlje i znakovlje kako bi bili ujednačeni u svim glagolskim natuknicama.

²⁶ Primjerice, među sjeverozapadnim čakavskim govorima podtip sa silinom na posljednjem vokalu nastavka *-emò*, *-etè* (*pečemò*, *pečetè*) ovjeren je u dijelu kopnenih govora ikavsko-ekavskoga dijalekta, u nekim govorima trsatsko-bakarskoga tipa i u dijelu govora sjeveroistočnoga istarskoga ekavskoga poddijalekta (Zubčić 2006:312), a podtip s kratkim naglaskom na prvom vokalu nastavka *-ëmò*, *-ètè* (*pečëmò*, *pečète*) u govoru Brestove Drage, u kopnenim ikavsko-ekavskim govorima Selca i Bakarca, u govoru Vrbnika, u nekim trsatsko-bakarskim govorima, u pojedinim istarskim govorima različitih dijalekata i u svim creskim i sjevernoljinskim ekavskim govorima (Zubčić 2006:312).

²⁷ Zato ovdje nije razmatran *Rječnik stranih riječi u čakavskome govoru Triblja* Berislava Ropca (Zagreb, 2001.).

²⁸ Usp. Tafra (1994:114).

Literatura:

- IVANČIĆ-DUSPER, ĐURĐICA 2003. *Crikveniški besedar*. Rijeka – Crikvenica: Adamić – Ustanova u kulturi »Dr. I. Kostrenčić«.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1994. Leksikografija i gramatika. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 281–286.
- KRANJČEVIĆ, MILAN 2004. *Ričnik gacke čakavščine konpoljski divan*. Otočac – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Graftrade.
- KUSTIĆ, NIKOLA 2002. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja grada Paga u Zagrebu.
- LISAC, JOSIP 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- LUKEŽIĆ, IVA 1994. Teorijske i metodološke postavke za izradbu rječnika grobničkog govora. *Grobnički zbornik*, 3, Grobnik, 64–70.
- LUKEŽIĆ, IVA – TURK, MARIJA 1998. *Govori otoka Krka*. Grobnik – Rijeka: Libellus.
- MARIČIĆ, TOMISLAV 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- MOGUŠ, MILAN 1985. Nacrt za Rječnik čakavskoga narječja. *HDZ 7*, sv. 1, Zagreb, 319–336.
- MOGUŠ, MILAN 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: HAZU – Matica hrvatska Senj.
- MOHOROVIČIĆ, FRANJO 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka – Opatija – Matulji: Adamić – Katedra Čakavskog sabora Opatija.
- NIKOLIĆ, MARGITA 2000. *Unije kuželj vaf sarcu*. Mali Lošinj: Katedra Čakavskog sabora Cres – Lošinj.
- OŠTARIĆ, IVO 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili Ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- RADULIĆ, LADISLAV 2002. *Rječnik rivanijskog govora*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- SIMEON, RIKARD 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, knj. 1, Zagreb.
- SOKOLIĆ-KOZARIĆ, JOSIP i GOJKO 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski.
- TAFRA, BRANKA 1994. Leksikografski postupci. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 109–117.
- TURČIĆ, BRANKO 2002. *Sedmoškojani, Prvi čakavski rječnik*. Rijeka: Adamić.
- VULIĆ, SANJA 1993. O rječnicima izvornih čakavskih govora. *Rječnik i društvo – Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11–13. X. 1989*, Zagreb, 383–387.

- VULIĆ, SANJA 1994. Struktura rječničkoga članka u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 185–191.
- VULIĆ, SANJA 1995. Leksikografski pristup homoformima, abundantnim oblicima i homografima u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Filologija*, 24–25, Zagreb, 381–385.
- VULIĆ, SANJA 1996. Akcenatske, glasovne i tvorbene inačice u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Filologija*, 26, Zagreb, 109–116.
- VULIĆ, SANJA 1999. Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Čakavska rič*, 1, Split, 29–41.
- ZUBČIĆ, SANJA 2006. *Akcenatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*. Rijeka. Doktorska disertacija u rukopisu.

Analysis of verbs appearing in independent dictionaries of Čakavian speeches which were published in the 21st century

Abstract

The article deals with ways of analyzing the verbs appearing in independent dictionaries of Čakavian speeches which were published in the 21st century and which should provide a larger extent of lexicographic quality compared to the previously published ones. The proposed lexicographic approaches are being compared and a more detailed presentation of verb forms is being proposed, which is especially important for dictionaries which are not preceded by a grammar description.

Ključne riječi: hrvatski jezik, čakavsko narječje, rječnik, glagolska natuknica

Key words: Croatian language, Čakavian dialect, dictionary, analysis of verbs

